

Jordi Castellanos (1946-2012), model d'investigador*

Pol Serrabassa Puntí
(Universitat de Vic)

El 12 d'octubre de 2012 moria, a Barcelona, Jordi Castellanos, catedràtic de Literatura Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona. Nascut l'11 de setembre de 1946 a Santa Eugènia del Congost, Tagamanent, la seva formació acadèmica passà pel seminari de la Conreria, el seminari de Barcelona i posteriorment a la Universitat de Barcelona i als Estudis Universitaris Catalans. Va ser durant aquests anys universitaris, finals dels 60, que entrà en contacte amb els professors Antoni Comas, Antoni Badia i Margarit i Martí de Riquer a la universitat, i amb Joaquim Molas als anteriorment esmentats Estudis Universitaris Catalans, però també amb Joan Lluís Marfany i Josep M. Benet i Jornet, companys de redacció a l'Enciclopèdia Catalana —i aquest darrer, també, a les classes de Joaquim Molas—, factors que l'impulsaren, definitivament, a decidir el seu futur:

Llavors ja acabava la carrera i ja tenia decidida la meua professió, que era la literatura catalana —tot i que, evidentment, en aquell moment separava professió de com em guanyaria la vida, que m'imaginava que seria fent classes de literatura espanyola en un col·legi de monges.¹

Castellanos, membre de la Societat Verdaguer des de novembre de 2002, on entrà per la vàlua dels seus estudis sobre el segle XIX,

* El treball s'inscriu en les investigacions que es duen a terme dins el Grup de recerca consolidat (2009 SGR 736) «Textos Literaris Contemporanis: estudi, edició i traducció» de la Universitat de Vic.

1. «Jordi Castellanos. La literatura com a investigació permanent» [Josep M. Muñoz. Entrevista]. *L'Avenç*, núm. 379 (maig de 2012), p. 21.

aconseguí fer d'aquesta professió la seva dedicació laboral. Figura cabdal dels estudis literaris catalans, a ell devem, sobretot i en gran part, la renovació de la concepció de la història de la literatura, fet que el convertí, amb els anys, en un dels coneixedors més rellevants de la nostra literatura. Però no només això, sinó que també fou «un dels principals constructors d'una tradició acadèmica nacional capaç d'emprendre de manera sistemàtica, constant, sempre renovada, la investigació del nostre passat literari i cultural».² Donen fe d'aquesta transcendència, empreses com la participació en la fundació de la revista *Els Marges* l'any 1974, la creació de l'Aula de Teatre de la Universitat Autònoma de Barcelona el curs 1983/84, o del projecte *Traces (Base de dades de llengua i literatura catalanes)*, actiu des de l'any 1987.

Però no podem resumir la tasca de Jordi Castellanos a això. La seva tenacitat i la seva severitat, la seva lluita i el seu sentit crític el convertiren en un rigorós i incansable treballador, conscient de la necessitat que té tota cultura d'establir lligams amb el seu passat literari, però, sobretot, de la necessitat de consciència i coneixement cultural:

Jo sóc de la gent que he cregut i que crec que una bona formació cultural i la via de la lectura i de l'aprenentatge és una de les formes no només de dignificar la vida sinó també d'igualar la societat. És justament des de la instrucció, des de l'educació, que es pot aconseguir més fins i tot que d'una manera econòmica, una equiparació entre les formes de vida. Per tant, jo he cregut molt, i crec, en la cultura —que justament per això és una de les coses que més s'ha reprimit en aquest món, perquè la cultura, sense semblar-ho, és molt més perillosa que no pas fer un piquet i trencar vidres.³

Professor i investigador de vocació, les seves classes eren autèntiques conferències, farcides d'erudició i rigor acadèmic. Mai no deixava d'investigar i renovar les lectures, sempre era conscient del nucli de l'explicació —malgrat els excursos que, a vegades, els estudiants incrèduls no sabíem on anirien a parar— i sempre estava atent a les

2. «Jordi Castellanos (1946 A – 2012 Ω)» [Editorial]. *Els Marges: Jordi Castellanos. Estudis, edicions, escrits*, núm. extraordinari, 2013, p. 7.

3. *L'Avenç*, núm. 379 (maig de 2012), p. 22.

preocupacions dels alumnes. Parlo d'ell des de l'òptica d'un exestudiant que va gaudir de les seves classes, del seu mestratge, i de qui va aprendre a llegir —crec, modestament, que aquest és un dels millors elogis que es poden fer a un professor de literatura.

En efecte, Castellanos transmetia als alumnes aquesta «gràcia» que ell trobava a la literatura, i és

que no és un camp on a i b siguin a+b, sinó que poden ser moltes coses. I aquest punt d'incertesa que t'obliga a rumiar i repensar constantment les obres i el seu context, és una de les coses que haurien d'aprendre els estudiants del seu pas per la universitat. Un bon estudiant de literatura és aquell que és capaç d'estar sempre revisant les seves lectures, i més enllà, revisant també la seva concepció de la història de la literatura: no tenim uns esquemes establerts.⁴

Aquesta lliçó és, sobretot, la que la gran majoria dels estudiants ens vam emportar d'ell: la constant relectura, revisió i reinterpretació.

Castellanos centrà gran part de la seva obra al Modernisme, moviment al qual dedicà nombrosos articles, tot i que, sobretot en els darrers anys, també se centrà en la narrativa dels anys 20 i 30 i, des d'un caire més teòric, en la importància de la cultura i del paper de l'escriptor a la societat. Tanmateix, al segle XIX, pels lligams que té amb la literatura de tombant de segle, també s'hi referí mantes vegades. A voltes, tractà la Renaixença des d'una mirada modernista, «La Renaixença vista pels modernistes» (1994) o «Verdaguer i el Modernisme» (1999) —recollit, també, a *Literatura, vides, ciutat*, 1997—, però també establí relacions entre personatges d'ambdós moviments: «Torràs i Bages i Gaudí» (1990) (reelaborat i recollit a *Intel·lectuals, cultura i poder*, 1998), «De Verdaguer a Gaudí: renaixença, restauració i modernitat» (2002), «Jacint Verdaguer i el pre-rafaelitisme. Algunes notes per a un estudi» (2002), «De Verdaguer a Gaudí: el mite fundacional» (2003), o, de menor importància «Verdaguer i Maragall, dos intel·lectuals» (2002) i «Verdaguer, Gaudí i Maragall: de la pietat a la justícia» (2002).

El primer text dedicat a la Renaixença el trobem molt aviat, és el «Pròleg» de *La Mercè de Bellamata*, de Martí Genís i Aguilar, obra

4. *Ibidem*, p. 24.

publicada per Edicions 62 l'any 1969, nascut d'un treball universitari per a Joaquim Molas. És, junt amb les entrades a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, del mateix any, el primer text acadèmic que publicà. D'aquest segle destaca, sobretot, l'interès que mostrà per Carles Bosch de la Trinxeria, amb textos com «Pròleg. Carles Bosch de la Trinxeria: una concepció de la vida rural» (1978), «Homenatge a Carles Bosch de la Trinxeria» (1991) o «Carles Bosch de la Trinxeria: un escriptor a recordar» (1997). Altres estudis sobre grups o personatges de l'època són «Tres cartes: Josep Yxart, Santiago Rusiñol i Raimon Casellas» (1977), «L'escola d'Olot: entre l'acceptació i el rebuig» (1993), «Correspondència entre Narcís Oller - Raimon Casellas» (1982), «La novel·la antimodernista: les propostes de *La Renaixença*» (2003), «*La punyalada*. Els clarobscurts de la novel·la dels trabucaires» (2003) o «De figures monstruoses i paisatges crepusculars: el Narcís Oller que podia haver estat» (2011).

Tanmateix, el gruix més important d'estudis són dedicats a la literatura finisecular i a autors a cavall del XIX i del XX, adscrits plenament al Modernisme i que tenen les seves arrels literàries a finals del XIX. Destaquen, d'aquesta època, articles dedicats a Raimon Casellas com «Raimon Casellas: estètica i nacionalisme (1899-1906)» (1982), el llibre *Raimon Casellas i el Modernisme* (1983), —fruit de la seva tesi doctoral—; textos de marc contextual «Modernisme i Nacionalisme» (1986), «Corrents estètics (1898-1905)» (1988), «L'impacte del 98 a la literatura catalana» (1998), «La mirada social dels escriptors en els anys del Modernisme» (2011), «Aspectes de les relacions entre intel·lectuals i anarquistes a Catalunya al segle XIX» (1976) o «Els anarquistes educadors del poble: *La Revista Blanca* (1898-1905)» (1978); i articles dedicats a altres personatges com «Ramon D. Perés i l'actitud modernista» (1989), «Adrià Gual i el mestratge de la modernitat» (2001) i la participació al llibre *Gaudí. Imatges i mites* (1991). També edità, entre d'altres, les antologies *El Modernisme. Selecció de textos* i *Antologia de la poesia modernista*.

Pel que fa a Verdaguer, a part dels articles citats anteriorment, hem de destacar la producció de l'any 2002, coincidint amb la celebració del centenari de la defunció del poeta de Folgueroles: «Com i per què llegir... *Aires del Montseny*» o «*Aires del Montseny*, un ramellet de flors d'hivern», dedicats al llibre que li suscità més interès — també

en féu l'entrada corresponent al *Diccionari de la literatura catalana* d'Enciclopèdia Catalana de l'any 2008— i «*L'Atlàntida, reflatada*».

Només queda reconèixer i reivindicar l'obra de Jordi Castellanos, que perdurarà com un dels cims de la historiografia de la literatura catalana. Els seus estudis continuaran sent de referència indiscutible per a professors, estudiants i amants de la literatura. Per això és d'agrair la tasca de compilació que han dut a terme *Els Marges* amb el número extraordinari de 2013, dedicat a ell i la seva obra, i L'Àvenç amb el llibre *Literatura i societat*, que recullen alguns dels escrits més significatius de Castellanos. El primer aplega els ideats de manera autònoma; així doncs, exclou fragments de llibres, textos creats en relació amb antologies i articles publicats als volums *Literatura, vides, ciutats* (1997) i *Intel·lectuals, cultura i poder. Entre el Modernisme i el Noucentisme* (1998). Tanmateix, tampoc són recollits els articles apareguts a *Els Marges*—que són consultables al portal web RACO—, els publicats entre 2009 i el 2013, i els pendents de reedició. La totalitat de l'antologia d'*Els Marges* es pot llegir com una evolució, sobretot, de la narrativa catalana contemporània. El segon aplega alguns dels escrits més importants de Castellanos, que mostren la vigència i profunditat de la seva obra d'investigació i divulgació. El llibre està dividit en dues parts: la primera inclou els que reflexionen sobre el sentit de la literatura i per què estudiar-la; la segona es pot llegir com una breu història de la literatura catalana del segle XX. En suma, aquests dos volums d'homenatge apropen al lector alguns dels treballs més rellevants i permeten fer-se una idea del mestratge de Jordi Castellanos.

Annex

Bibliografia sobre la literatura del segle XIX (o a cavall del XIX i el XX)⁵

«Pròleg». A: Martí Genís i Aguilar. *La Mercè de Bellamata*, a cura de Jordi Castellanos. Barcelona: Edicions 62, 1969 (Antologia Catalana, 51), p. 5-12.

5. Recollim la bibliografia de Jordi Castellanos sobre la literatura del XIX o a cavall del XIX i el XX, basant-nos en RIERA, Cristina i MARRUGAT, Jordi. «Bibliografia de Jordi Castellanos». *Els Marges*, núm. extraordinari, 2013, p. 462-490.

- Diverses entrades a *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Edicions 62 i Enciclopèdia Catalana, 1969.
- «Bosch de la Trinxeria i la novel·la: setanta-cinc anys després de la seva mort». *Serra d'Or*, núm. 154 (juliol de 1972), p. 41-43.
- «Carles Bosch de la Trinxeria i Raimon Casellas: una polèmica sobre novel·la al final del segle XIX». *Recerques*, núm. 3 (1974), p. 225-250.
- «Aspectes de les relacions entre intel·lectuals i anarquistes a Catalunya al segle XIX». *Els Marges*, núm. 6 (febrer de 1976), p. 7-28.
- «Tres cartes: Josep Yxart, Santiago Rusiñol i Raimon Casellas». *Els Marges*, núm. 10 (maig de 1977), p. 77-82.
- «Pròleg. Carles Bosch de la Trinxeria: una concepció de la vida rural». A: Carles Bosch de la Trinxeria. *Records d'un excursionista*. Barcelona: Selecta, 1978 (Biblioteca Selecta, 497), p. 7-21.
- «Els anarquistes educadors del poble: *La Revista Blanca* (1898-1905)». *Els Marges*, núm. 12 (gener de 1978), p. 120-122.
- «Massó i Torrents, Jaume», «modernisme», «Soler i Miquel, Josep», «Yxart i Moragas, Josep». A: *Icteu. Diccionari de les ciències socials dels Països Catalans (segles XVIII-XX)*. Barcelona: Edicions 62, 1979 (Cultura catalana contemporània, 8).
- «Carles Bosch de la Trinxeria» i «Pròleg». A: Carles Bosch de la Trinxeria. *L'hereu Noradell*. Barcelona: Edicions 62 i "la Caixa", 1979 (Les millors obres de la literatura catalana, 17), p. 5-8, 9-15.
- «Josep Yxart» i «Nota sobre l'edició». A: Josep Yxart. *Entorn de la literatura catalana de la Restauració*. Barcelona: Edicions 62 i "la Caixa", 1980 (Les millors obres de la literatura catalana, 42), p. 7-10 i 11-13.
- «Correspondència Rusiñol-Casellas». *Els Marges*, núm. 21 (gener de 1981), p. 85-110.
- «La comercialització de l'art en el Modernisme: el cas de la revista *Hispania*». *Artlugi*, núm. 14 (març de 1982), p. 4-6.
- «*La papallona*: el fulletó i el realisme». *Avui*, 29 d'agost de 1982.
- «Correspondència Narcís Oller-Raimon Casellas». *Faig*, núm. 19 (desembre de 1982), p. 52-70.
- «Modernisme i estetocràcia». *Recerca*, núm. 12 (1982), p. 117-136.
- «Raimon Casellas: estètica i nacionalisme (1899-1906)». *Faig*, núm. 19 (desembre de 1982), p. 52-70.

- Raimon Casellas i el Modernisme*. Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, 2 volums (Textos i estudis de cultura catalana, 4-5).
- «La narrativa curta en el Modernisme». A: Joan Veny i Joan M. Pujals (ed.). *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986 (Biblioteca Abat Oliba, 48), p. 159-189.
- «Modernisme i Nacionalisme». A: *Catalanisme. Història, política i cultura*. Barcelona: L'Avenç, 1986 (Clio, 7), p. 21-38.
- El Modernisme. Selecció de textos*. A cura de Jordi Castellanos. Barcelona: Empúries, 1988 (Les Naus d'Empúries. Brúixola, 1).
- «Corrents estètics (1898-1905)». A: *Actes del Col·loqui Internacional sobre el Modernisme*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988 (Biblioteca Milà i Fontanals, 9), p. 165-188.
- «Ramon D. Perés i l'actitud modernista». *L'Avenç*, núm. 125 (abril de 1989), p. 16-21 [Recollit a *Intel·lectuals, cultura i poder*. Barcelona: La Magrana, 1998, p. 90-101].
- «Estudi introductorí». A: Jordi Castellanos (ed.). *Antologia de la poesia modernista*. Barcelona: Edicions 62, 1990 (El Garbell, 34), p. 5-78
- «Torràs i Bages i Gaudí». A: Juan José Lahuerta (ed.). *Gaudí i el seu temps*. Barcelona: Barcanova, 1990 (Els llibres de l'Institut d'Humanitats. Estudi, 2), p. 143-185. [Recollit amb modificacions a *Intel·lectuals, cultura i poder*. Barcelona: La Magrana, 1998, 9-71.]
- «Literatura i modernisme. A la recerca d'una cultura autòctona». *Barcelona. Metròpolis Mediterrània*, núm. 16 (tardor de 1990), p. 113-117.
- Gaudí. Imatges i mites* [amb Juan José Lahuerta i Alain Willaume]. Barcelona: Lunwerg, 1991. [Recollit amb modificacions a *Intel·lectuals, cultura i poder*. Barcelona: La Magrana, 1998, p. 90-101].
- «Homenatge a Carles Bosch de la Trinxeria». *Muntanya. Centre excursionista de Catalunya*, núm. 778 (desembre de 1991), p. 237-239.
- «L'Escola d'Olot: entre l'acceptació i el rebuig». A: Elvira Maluquer (coord.). *L'escola d'Olot. J. Berga, J. Vayreda, M. Vayreda*. Olot

- i Barcelona: Museu Comarcal de La Garrotxa i Fundació “la Caixa”, 1993, p. 25-31.
- «La complexitat d'un moviment». *Nexus*, núm. 11 (desembre de 1993), p. 10-17.
- «La Renaixença vista pels modernistes». A: Manuel Jorba, Joaquim Molas i Antònia Tayadella (ed.). *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, vol. II. Barcelona: Curial, 1994 (Estudis Universitaris Catalans, XXVIII), p. 101-109.
- «Del modernisme al noucentisme: las corrientes literarias». A: Alejandro Sánchez (dir.). *Barcelona 1888-1929. Modernidad, ambición y conflictos de una ciudad soñada*. Madrid: Alianza, 1994 (Memoria de las ciudades), p. 195-212.
- «La cultura catalana». A: José M. Jover Zamora (dir.). *Historia de España Menéndez Pidal*. Tom XXXIX (*La edad de plata de la cultura española (1898-1936)*), volum II (*Letras. Ciencia. Arte. Sociedad y culturas*). Madrid: Espasa, 1994, p. 851-885.
- «Rusiñol i Casellas: la introducció del Simbolisme a Catalunya». A: Carlos Serrano i Marie-Claire Zimmermann (ed.). *Santiago Rusiñol et son temps*. París: Éditions Hispaniques, 1994 (Thèses, Mémoires, et Travaux. Série Études Catalans, IV), p. 67-78.
- «La literatura modernista». A: Pere Gabriel (dir.). *Historia de la cultura catalana*. Volum VI (*El Modernisme 1890-1906*). Barcelona: Edicions 62, 1995, p. 81-128.
- «Massó i Torrents: el combat per la cultura». A: *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans. Curs 1994-1995*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996, p. 137-146. [Recollit a *Intel·lectuals, cultura i poder*. Barcelona: La Magrana, 1998, p. 72-89].
- «Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)». *Els Marges*, núm. 56 (octubre de 1996), p. 5-38.
- «Carles Bosch de la Trinxeria: un escriptor a recordar». *Revista de Catalunya*, núm. 124 (desembre de 1997), p. 130-139.
- «Verdaguer i el Modernisme». *Anuari Verdaguier 1995-1996*, núm. 9, p. 27-47. [Recollit a *Literatura, vides, ciutats*. Barcelona: Edicions 62, 1997, p. 19-49].
- «El Modernisme i la crisi del 98». *Avui*, 23 d'abril de 1998.

- «L'impacte del 98 a la literatura catalana». *Revista del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i Ciències de Catalunya*, núm. 103 (hivern de 1998), p. 30-33.
- «El Modernisme: la construcció d'una cultura nacional». A: *1898: entre la crisi d'identitat i la modernització. Actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, 20-24 d'abril de 1998*. Volum II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (Biblioteca Abat Oliva, 226), p. 69-85.
- «Alcover, Joan», «Casella i Dou, Raimon», «Coromines, Pere», «modernisme», «Riquer, Alexandre de», «Torras i Bages, Josep», «Vallmitjana, Juli». A: Enric Bou (dir.). *Nou diccionari 62 de la literatura catalana*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
- «Salven Antoni Gaudí!». *Avui*, 20 de març de 2000.
- «L'Espanya de Robert Robert». *Avui*, 22 d'abril de 2000.
- «Rellegir Zola des del decadentisme». *Avui*, 18 de desembre de 2000.
- «Adrià Gual i el mestratge de la modernitat». A: Carles Batlle. *Adrià Gual (1891-1902): per un teatre simbolista*. Barcelona: Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001 (Textos i estudis de cultura catalana, 81), p. 7-9.
- «La "aérea fluctuación": el "Modernisme" catalán entre la construcción cultural y el decadentismo». A: *Matrices del siglo XX: signos precursoras de la postmodernidad. Seminario Internacional Complutense*. Madrid: Universidad Complutense, 2001, p. 429-445.
- «La guerra dels Malcontents a Tagamanent». *Tagamanent. Butlletí d'Informació i Opinió*, núm. 48 (juny de 2001), p. 10-11.
- «Aires del Montseny, un ramellet de flors d'hivern». A: Jacint Verdaguer. *Aires del Montseny*, a cura de Narcís Garolera. Barcelona: Edicions del 1984, 2002 (Mirmanda, 16), p. 7-14.
- «De Verdaguer a Gaudí: renaixença, restauració i modernitat». A: Lina Ubero i M. Dolors Magallón (coord.). *Gaudí i Verdaguer. Tradició i modernitat a la Barcelona del canvi de segle, 1878-1912*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona i Museu d'Història de la Ciutat, 2002, p. 87-101.
- «Jacint Verdaguer i el preraphaelisme. Algunes notes per a un estudi». A: Santi Terraza (coord.). *Verdaguer. Un geni poètic. Catàleg de l'exposició commemorativa del centenari de la mort de Jacint*

- Verdaguer (1902-2002)*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 2001, p. 125-132.
- «Verdaguer i Maragall, dos intel·lectuals». *Avui*, 6 de març de 2002.
- «Com i per què llegir... *Aires del Montseny*». *Avui*, 23 d'abril de 2002.
- «Verdaguer, Gaudí i Maragall: de la pietat a la justícia». *Avui*, 21 de maig de 2002.
- «*L'Atlàntida*, reflatada». *Avui*, 12 de desembre de 2002.
- «Émile Zola. Un segle de lectures». *L'Avenç*, núm. 275 (desembre de 2002), p. 12-14.
- «Conrad Roure i Modest Urgell a Santa Eugènia del Congost». *Revista de Filologia Hispànica*, núm. 50 (desembre de 2002), p. 43-44.
- «De Verdaguier a Gaudí: el mite fundacional». A: *Gaudí: Reus i el seu temps*. Reus: Centre de Lectura i Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2003 (Assaig, 86), p. 26-49.
- «La novel·la antimodernista: les propostes de *La Renaixensa*». A: *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Vol. I. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003 (Homenatges, 19), p. 315-328.
- «*La punyalada*. Els claroscurs de la novel·la dels trabucaires». *Serra d'Or*, núm. 528 (desembre de 2003), p. 51-54.
- «Barcelona en literatura: Imatges en conflicte». *Catalan Review. International Journal of Catalan Culture*. Volum XVIII, núm. 1-2 (2004), p. 131-148.
- «Ricard Torrents, *Art, poder i religió. La Sagrada Família en Verdaguier i Gaudí*». *L'Avenç*, núm. 322 (març de 2007), p. 60-61.
- Diverses entrades a *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.
- «Apunts sobre escriptors visionaris i arrauxats a Catalunya». A: Pilar Parcerisas (dir.). *Il·luminacions. Catalunya visionària*. Barcelona: Diputació de Barcelona i Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2009, p. 59-65.
- «Modernitat, Modernisme i la invenció de la història de la literatura catalana». A: Ramon Panyella (ed.). *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX*. Lleida: Punctum i Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània, 2010, p. 223-245.

- Joan Maragall. La paraula il·luminada / La palabra iluminada*. Edició i textos de Jordi Castellanos. Madrid: Acció Cultural Española, 2011.
- «De figures monstruoses i paisatges crepusculars: el Narcís Oller que podia haver estat». A: Narcís Oller. *Figura i paisatges*. Valls: Cossetània, 2011 (Biblioteca Narcís Oller, 7), p. 7-23.
- «Joan Maragall des del Decadentisme». A: Josep-Maria Terricabras (ed.). *Joan Maragall. Paraula i pensament*. Girona: Documenta Universitària i Càtedra Ferrater Mora, 2011 (Noms de la filosofia catalana, 7), p. 71-95.
- «La mirada social dels escriptors en els anys del Modernisme». *Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX*, núm. 19 (2011), p. 155-176.
- «El Jove Maragall: reaccionari o progressista?». *L'Avenç*, núm. 374 (desembre de 2011), p. 36-45.
- «Joan Maragall: entorn de la seva poesia i de la poesia del seu temps». A: Glòria Casals i Meritxell Talavera (coord.). *Maragall: textos i contextos. I Congrés Internacional Joan Maragall*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2012 (Congressos, 11), p. 377-390.
- «Introducció a l'estudi de la novel·la modernista». *Els Marges*, núm. 100 (primavera de 2013), p. 38-44.